

Salamon László köszöntése

Az írástudó nem térhet ki kora nehéz kérdései elől. Keresi az eligazító, az érvényes válaszokat. Vívódik. Küzd a szó hiteléért. És mivelhogy az, amit ki kell mondania, korántsem egyszerű, ám annál súlyosabb — olykor dadog. Joga és kötelessége ez — ha másként nem tehet. Mert van amit, és van amikor: másként nem lehet. Megrendültsége, az emberért vállalt felelőssége okoz ilyen aritmiát. Dadogása — a kor szava: korszerű dadogás... Vagy inkább így, szabatosabban: a kiküzdött korszerűséghez hozzátartozik a dadogáshoz való jog is. Sőt, voníthat is a költő (bár: „hasztalan“!) — csak hitele, emberi fedezete legyen olykor artikulálatlan hangjának.

Am mindent, ami korszerű, utoléri végzete: az epigonok, a sznobok divattá higitják. A megrendültség dadogó szavát túldadogják a „mélységet mimelők“. A vinnyogó, vonító, üvöltő ember fájdalomába leckefelmondó reflexszel belenyekeregnek eredetiséget majmoló féltehetségek. Így lesz tisztuló emberi szó helyett vége-hossza-nincs macskazene.

A költő pedig töpreng, viszolyog, de békülne is, hiszen:

*Nagy ez a kor, elfér sok minden benne,
nagyság és nagyzóló törpeség,
az emberiség olthatatlan szerelme,
és profétaálcás ferdeség.*

Szavát több mint hatvan esztendő rendületlen helytállása hitelesíti. Helytállása eszmei és valóságos barikádokon, a Galilei Körben, az Októberi és a Tanácsköztársaság harcaiban, Horthy börtönében, a két világháború között a nagyváradi és kolozsvári haladó sajtóban, a baloldali szocialisták forradalmi egységet kereső-építő fórumain, a fasiszta pokol legmélyebb bugyraiban és a szocializmus új, járatlan útjain. Mindig a militáns humanizmus, a korszerűség jegyében.

Salamon László verseinek, esszéinek java része — nemes anyaguk s a kiküzdött, méltó forma okán — eleven funkciót betöltő, becses értékei irodalmunknak. Nyolcvanötödik születésnapja alkalmából az író személyében a Korunk egyik legrégebb munkatársát köszöntjük, aki már a lap bölcsőjénél ott volt, Dienes László oldalán, akinek még sok termékeny évet kívánunk, értékes alkotó munkájára még sokáig számítunk, olvasótábora nevében is.

Toth Sándor

Megkísértésem

Velem esett meg a csábítás, éppen mostanság. Szabédi László báréi tanítóskodásáról kívántam dokumentálódni; a családi házban régi leveleket vettek elő. A neves költő egyikben arról írt édesanyjának 1941 februárjában: reméli, hamarosan megjelenik egy könyve, a kiadó biztatja, s akkor annak honoráriumából valamennyire helyrebillenti anyagi egyensúlyát. A soha nem gazdag költő éppen abban a levélben fanyarul megjegyezte azt is, hogy házvezetónőt szeretne fogadni, tanítótársával együtt, „legalább volna, aki egy gombot felvarrjon, egy inget ki-mossa stb. de persze, ehhez ing is kellene“. Melyik kötetének előkészületeiről lehetett szó? Talán éppen az *Alkotó szegénységről*. Ennek utána kell néznem, jegyeztem fel magamnak, s közben mind erőteljesebben működött a fantáziám: micsoda jelkép, egy realista költő, aki a poéták örök naivságával az „alkotó szegénységtől“ várja anyagi megváltását. A lexikon zavarba hozott, szerinte az *Alkotó szegénység* 1939-ben jelent meg. Felhívtam telefonon irodalomkritikus barátomat. Várj, utánanézek, felelte. És utána is nézett: Szabédinak 1941-ben (tehát a levél után) a *Veér Anna alszik* című kötete jelent meg. Csalódottan füttyentettem a

telefonkagylóba. — Mi bajod? — érezte meg csalódásomat irodalomkritikus barátom. — Nézd, milyen ragyogó ötletem volt azzal a kötetcímmel, és te kegyetlenül tönkrezúztad. — Mit tegyek, öregem, ezen nem lehet változtatni. Akkor kellett volna szólnod Szabédinak, még idejében...

Eljártam a gondolattal: mi történik, ha mégis ragaszkodom eredeti ötletemhez, és az *Alkotó szegénység* megjelenését két évvel későbbre helyezem? Az olvasók azt mondják, lám, az élet milyen remek rendező, vagy inkább a riporter, aki ilyen jól kiaknázza a véletlenekből adódó lehetőséget. Ezt ki se lehetett volna jobban találni! Hát a filológusok, bibliográfusok meg a betű más hivatásos számvevői? Nem szólnának semmit, mert nem olvashák el; ők ugyanis éppen régi könyveket olvasnak, régi adatokat bogarásznak, talán éppen most jutottak egy hamisítás nyomára — két évszázaddal ezelőtti időkől. Valaki minden alkalommal másként adta volt elő saját élete történetét; kigyúlt izgalommal hasonlítgatják össze, mit is irt és mondott önmagáról ekkor, mit amakkor, hol az egyezés, még inkább, hol az eltérés. Valaki mégsem lehet jelen egyszerre két különböző városban, más égtájon, nem lehet részese egyidőben történő két vagy három eseménynek. Sorsa vagy egyéni döntése itt vagy ott szabta ki helyét. Lehet, hogy később megbánta, miért nem amott volt, miért emitt, vagy éppen fordítva. Mert ha azt tette volna, aminek éppen a fordítottját cselekedte, akkor ilyen meg olyan előnye származnék belőle. Hát akkor azt is tette, miért ne, ő mindig azt tette, amit később elvártak tőle — visszamenőlegesen. Eskü alatt vallotta, hogy így igaz, mindig az utolsó vallomása igaz, minden addigi állítása tévedés, ez az utóbbi is érvénytelen lesz majd egyszer, persze, de most ez van; kinek mi köze hozzá! Hogy rajtafoghatták volna jámbor hamisítónkat, akkor mindjárt, kétszáz esztendővel ennek előtte? Egy igazi hamisító nem fél ettől, egy újabb hamisítással ki lehet mászni az előzőből. Az embereknek szerencsére rövid az emlékezetük. Hatvankilenc éves korukban másként emlékeznek húsz vagy harminc évvel azelőttre, mint hetvenkilenc esztendősen, hát még a nyolcvankilencedik esztendőjükben! Tévedhet minden író, minden költő, s még a műfordító is. Mit törődött ama régi kollégánk, ott, az idők messzeségében azzal, hogy egyszer majd egy buzgó filológus kiássa minden írását, minden sorát, összeveti őket, és elszórnyülködik. Hol lesz már ő akkor! Mit árthat neki az utólagos leleplezés? Még növelheti is a hírét. Vajon az a jópofa Villon nem egzotikusabb, mióta tudjuk róla mindazt, amit tudunk? Elvégre az emberi szabadsághoz tartozik az is, hogy az ember újrendezze, mindegyre újrendezze saját élete történetét. Hát a saját élete sem az övé? Nem tehet azt vele, amit akar?

Csak kitaláltam, persze, ama régi, kétszáz évvel ezelőtt élt buzgó önéletmagyarázó érveit, gondolatait. Lehet, hogy nem is töprengett ennyit az egészen, mint én most az ő történetén. Lehet, hogy csupán ugratni akarta az utókor: lám, mikor jön rá erre meg arra, ki az ügyesebb, az utókor-e, vagy ő volt az? Biztosan az utókorra kacshintott, annál az egyszerű oknál fogva, hogy kortársaitól nem tartott, fölényesebb, feledékenyebb, s főként, élelmesebb volt náluk. Ebben senki sem vehette volna fel vele a versenyt. És lám, az idő őt igazolta: kétszáz esztendőig senki nem mutatott rá ujjal, kiáltással, még bárgyú mosolygással sem: ime, egy ember, aki a saját életét úgy forgatta, mint ujjai körül a kortársait, s közben dúdolt is, vígan: kifordítom, befordítom, mégis bunda a bunda, ihaj bunda, tyuhaj bunda... Csak a pénz jöjjön, mégis bunda a bunda...

Bánom, hogy nem tettem próbára mai filológusainkat, bibliográfusainkat az engem megkísértő kötetcímmel. *Alkotó szegénység*, lám, a költő megérezte, hogy az ő gazdagsága szegénység lesz mindig. Ki vette volna észre, becs'szóra, ezt az egészen kicsi, kétesztendő tévedést, mikor évtizedes tévedésekre nem figyel fel senki? Ha pedig rajtacsípnék, azt mondtam volna: próbára akartalak tenni, testvérek, lám, van-e bennetek éberség meg etika?

Ez utóbbiból, igen, ebből néha több kellene!

Beke György

Találkozásaim Brâncuși-sal

Úgy indult el hazulról, mint a mesebeli legény, tarisznyájában hamuban sült pogácsával, kezében faragott pástorbottal. Gyalog, Hobiťából Párizs felé.

Még fel sem ocsúdott jóformán az élmények tömegéből, máris felfigyeltek rá. Egvénisége, mint a mágnes, vonzotta maga köré a jelentős embereket s a szépasszonyokat, holott gyakran volt érdes és gunyoros, főleg a hivatalosokkal. Rodin,

a legnagyobb, korának koronázatlan szobrászkirálya hívta maga mellé, s ő nem ment. — Nagy fák árnyékában nem nő semmi — mondta. Jól tudta, hogy ott nem nőnek virágok, ő pedig szabadon kibomló, pompásan illatozó vadvirágok emlékét vitte magával a Kárpátok lábai alól, a maga sajátos művészi világát.

Rodin, a nagy illuzionista végigvitte a szobrászatot a realizmustól az impresszionizmuson át az expresszionizmusig. Hatalmas életmű állt mögötte, keserves harcok után nagy győzelmek szakasza, a nagy beteljesüléseké, amikor úgy játszott már az érzelmek hűrjain, úgy bűvészkedett a formákkal könnyedén és mesterien, ahogyan csak keveseknek adatott meg. Bráncuși mást akart. A népi faragás formáiból indult ki, valami merőben új felé, egyszerű és tömör formák, kemény ritmusok, gazdag jelképek irányába. Rodin érzékletes, elfinomult felületei helyett a szilárd tömegformák vonzották, tetszetős külső elemek helyett a dolgok magva, lényege. Azt kutatta megszállottan, azért hántotta le sorra a felesleges ballasztanyagot, s hatolt be mindinkább a mélybe. Ahol a forma már pórén és önértékűen áll előtünk, hogy megcsillanjon önmaga szépségében.

A madár egyetlen villanásként tör a magasba, a forma megbonthatatlan és egyedi lendületével. Valóságos csoda. Csodamadár. Egy női fej (nevezhetjük Pogány kisasszonynak is) az utolsó jelzésekkig egyszerűsödik; s így tovább az úton, mind tovább a lényeg, a középpont felé, így jut el az ősfomához, a tojáshoz, amelyből a lét keletkezett. Az egyszerű, megbonthatatlan tömegformához, amely önmagában minden: szobormű, szépség, forma és jelkép.

Gyermeki örömmel alkot, vívódások nélkül, s úgy simogatja műveit, mint játékát a gyermek. És tovább kísérik útján a magával hozott ősi emlékek, a fa megfaragása, bevágása, hasogatása, simítása, cifrázása. Am ezek emlékek. Ő új úton halad, s az emlékek tárházából azt veszi elő, ami a leglényegesebb. Az olténiai népi faragás szűk térre, egyedi jelkép- és formataralmakra korlátozottságát tágitja a végtelenbe. Bráncuși a legsajátosabban román és a legegységesebb.

Műveit láttam már reprodukción, kiállításon — és szülőföldjén. Vele azonban először a műtermében találkoztam. No nem az otthonában, sajnos, hanem a párizsi Musée des Modernes Arts-ban, ahol a jelentősebb művészek ketten-hárman szerepelnek egy teremben, az egészen nagyok külön külön termet kaptak, ám egyedül Bráncuși-t érte az a megtiszteltetés, hogy műtermét is odaszállították. A rendezők jó ízlésére vall, hogy eszközeit, bútorait nem állították glédába, merev múzeumi tárgyként; úgy terpeszkednek ott lazán, rendetlenül, ahogyan hagyta valamennyi: az ácsbárddal kihásított, príccszerű ágy, az igénytelen bútorok, a hordószerű ke-rek asztal, a munkaeszközök, s közöttük szétszórta szobrok s újra csak szobrok. Különös ellentét a művészi igényesség és a mindennapok igénytelensége között.

Persze, csak külsőségeken. Mert az ő mindennapjai szellemileg és érzelmileg gazdagok voltak és teljesek; juttathatott belőlük a számára kedves fiatalabb művészeknek is. A csábításokkal teli, káprázatos világvárosban Bráncuși tovább élte a maga életét. Úgy figyelte a metropolisok esztelen rohanását, szakállából kivil-lanó, meleg megértő mosollyal, a messziről jött paraszti emberségével. Emberség-gel, paraszti szertartással fogadta barátait, vendégeit is „homéroszi méretű“ lakomáin, maga készítette jóféle — ízűkről és illatukról híressé vált — roston sült húsokkal, ő, aki a hét hat napján növényevő volt, s szívének melegével szóla-tatta meg hegedűjén (valamikor ő is épített egyet), magafaragta sipon és pásztor-furulyán a vendégek számára ismeretlen román népi dallamokat.

Különös volt ez a múzeumi műterem a maga természetes rendtelenségében, kiszámítottan, ravaszul rendezett termek között; Bráncuși szelleme lengett körülöttem, úgy éreztem, mintha éppen kilépett volna néhány percre, talán hogy megkínáljon — művei mellett valami jófajta, hazai itókvával.

Aztán újra találkoztam vele Kolozsvarótt, a Törökvgás tetején, a népmű-vészeti múzeum épületei között, egy fatemplom tornácán. Zömök, tömör, hullám-vonalú falépcső tör a magasba, egyszerűségében is csodálatos ez a ki-tudja-ki-faragta remekmű. Mert az. S mint az *Oszlop*, végtelen és önmagában lezárt egész.

Ott találkoztam másodszer Bráncuși-sal, ott értettem meg igazab-bul őt. Azóta is, hogy közelebb kerüljek hozzá, hogy meghitt magányban egyedül legyek vele, felsétálok a dombra, a Hója-erdő széléig, s leülök a pitvarban a lépcső mellé. Csöndben, áhitattal, a gondolataim lassan fokról fokra gördülnek tova.

Bráncuși felé...

Borghida István